

Hlebinska škola u Orebiću

Zemlja nas povezuje i spaja

Pomorski muzej Orebić
19. rujna – 13. listopada 2019.

»Ja sam za zemlju vezan cijelog svog života. Ona me inspirira (...) slikam kud hodim, slikam ne olovkom, već mislima.« (Ivan Generalić)¹. Crvena ili crna. Svud je ista. Mada tvrda i surova, prehranjuje i povezuje. ZEMLJA. Zemlja hrani more, more natapa zemlju.

U godini obilježavanja 90. obljetnice formiranja Udruženja umjetnika Zemlja u Orebić stižu oni koji su (djelomice) stasali zahvaljujući njihovim idejama i počelima, ali i njihovi nastavljači okupljeni pod nazivnikom Hlebinske škole. Grupu Zemlja činili su akademski obrazovani autori koji su uvelike utjecali na razvoj hrvatskog naivnog slikarstva utemeljenog na radovima talentiranih seljaka-slikara, bez formalnog likovnog školovanja. Uz susrete s Krstom Hegedušićem, suosnivačem grupe Zemlja, pripadnici 1. generacije Hlebinske škole razvijali su urođeni talent i upoznivali likovne tehnike – od crteža i akvarela, sve do ulja na platnu i staklu. Potonje će pritom postati prepoznatljiva karakteristika Hlebinske škole. Krsto Hegedušić za vrijeme (ljetnog) odmora u Hlebinama upoznaje Ivana Generalića i Franju Mraza. Prema zemljaškim postulatima potiče ih da slikaju ono što ih okružuje, svakodnevicu podravskog sela s početka 20. stoljeća koja je često brutalna, sirova i razvojno zaostala temeljena na teškom fizičkom radu koji omogućuje preživljavanje. Naglašeno plošni pristup, jasno linijsko omeđivanje formi i lokalni kolorit u radovima iz ranije faze usvojiti će Franjo Mraz (*Pri Talijanovom mostu*) u bilježenju rutinizirane svakodnevice s povremenim kritičkim odmakom koji će se izraziti očitovati u slikarstvu Mirka Viriusa. Iznimno veristička ostvarenja koja jasno i bitno, bez estetizacije govore o tadašnjem vremenu i društvu (*Lončar u selu*) zasigurno su povezana i sa (samo) pouzdanjem koje donosi životna zrelost – kada Virius počinje stvarati. Rani radovi Ivana Generalića (*Svatovi*) otkrit će tehničke nesigurnosti koje će u kasnijim djelima nestati (*Ples v gorici*), a uslijediti će formiranje vlastitog stila u

prepoznatljivom tonskom slikarstvu već i tzv. koraljnim šumama (*Krave u šumi*) koje su scenografija fantastičnih prizora često ukorijenjenih u narodnim legendama. Maštovitost, koloristički i tematski zaokret i eksperiment posljedica je novog »mentora«, Dimitrija Bašičevića. Njegova je uloga zanimljiva jer istovremeno djeluje na dva kolosijeka – kao prvi kustos zagrebačke Galerije primitivne umjetnosti (današnjeg Hrvatskog muzeja naivne umjetnosti) – naivne umjetnike podupire u figurativnom oblikovanju uz odmak prema fantastičnim motivima, dok njegov umjetnički alter-ego Mangelos zagovara gotovo potpuno apstrahiranje i negaciju slike. Utjecaj ovih nastojanja kritičari prepoznaju u jednostavnim, monokromatskim pozadinama djela Martina Mehkeka, pripadnika 2. generacije Hlebinske škole. Iz ponora crnila uzdižu se ekspresivni portreti jarkog kolorita sa specifičnom motivikom Roma, njegovih suseljana (*Cigansko veselje*), koje karakteriziraju pretjerana naglašavanja, česta proporcionalna izobličavanja u svrhu intenzivnijeg doživljaja. Pomaci u proporcijama i jarkom koloritu do Mehkeka su došli posredstvom Ivana Večenaja iz obližnje Gole koji u počecima bilježi iskonski život sela gradeći kompozicije prema načelu adicije i slaganja elemenata. Sredinom stoljeća formira individualizirani stil, temeljen na iznimnoj ekspresivnosti i specifičnim kolorističkim rješenjima. U portretima narušava proporcije, naglašava određene karakteristike do granica burleske, ističući prikaze također tamnim pozadinama (*Gušavost*), a najpoznatiji je po religioznim motivima smještenim u podravski kraj ravničarskog pejzaža što će nastaviti i njegov rođak Stjepan Večenaj (*Prvi susret Adama i Eve*). Religioznost je važan segment stvaralaštva i Mije Kovačića, danas jedinog živućeg velikana hrvatske naive. Njegove djeluju poput davno zaboravljenog svijeta – svijeta u kojem mitovi, legende i religija ravnopravno supostoje te u mnogome određuju život njegovih sumještana koji

¹ SUMPOR, Svetlana: *Ivan Generalić: 1946 – 1961*. Zagreb: Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2014., 72.

su prikazani baš onakvi kakvi jesu – izmoredni od svakodnevnog posla, pomalo zatupljenog i umornog pogleda, ali i gubavi, ubogi i bolesni. Odrastajući u Gornjoj Šumi u blizini rijeke Drave svoj prepoznatljiv potpis pronalazi upravo u iznimno pomnom i detaljnom bilježenju bujne vegetacije vodenih površina i svojevrsnim deformacijama u ljudskim likovima. Figure su krajnje stilizirane, karikaturalno izvedene, u prikazu često dovedene do groteske i apsurdna (*Portret*). Distorzirane proporcije, prenaplašene dimenzije facijalnih elemenata, miješanje prepoznatljivih rodničkih karakteristika tvore ekspresivnu fizionomiju Josipa Generalića blisku burlesknom i ludičkom izričaju (*Luda Jaga*). Ustaljeno negativne karakteristike preokrenut će u zabavne, smiješne i promatraču bliske dokazujući kako i ono na prvi pogled zastrašujuće promjenom perspektive može postati intrigantno i umjetnički inovativno. Istim putem kročio je i Franjo Vujčec preplitanjem ljudskim i animalističkih karakteristika u službi maksimalne burleske i ekspresije (*Majka moli krunicu*). S druge strane, istovremeno s većinom spomenutih autora, Dragan Gaži stvara jednako ekspresivne portrete utemeljene na realističkom bilježenju uz tek poneki koloristički ekspresionistički akcent (*Na kraju puta*). Zahvaljujući detaljnom bilježenju ne samo fizionomije prikazanih figura, već i pronicljivim bilježenjem psiholoških karakteristika Gaži je prepoznat kao majstor portretiranja hrvatske naive. Njegove realističke tendencije u 2. generaciji nasljeđuje Franjo Filipović vjernih bilježenjem svakodnevice s malim odmakom prema simplifikiranju (*Baka peče kruha*) i pojednostavljivanju elemenata. Simplifikacija obilježava i posljednju fazu stvaralaštva Ivana Generalića – redukcijom motiva, monokromijom pozadine, monumentalnim formatima i poopćenim značenjima (*Crvena maska*) nesvjesno zaokružuje stvaralački i životni put otvaranjem egzistencijalističkih pitanja o identitetu i smislu života. Univerzalno u lokalnom kroz idilične i harmonične pejzaže bilježi Ivan Lacković Croatia

(*Zima*). Figure ovdje postaju tek element ritmizacije, dok cijelu kompoziciju »nose« pejzaži. Priroda je (pra)počelo svega. Fascinaciju savršenstvom prirode lako je očitati u djelima Milana Generalića koji u počecima nastavlja poznatim stazama bilježenja svakodnevnih poslova (*Povratak s polja*). Mara Puškarić-Petras prikazom *Pralja u zimi* donosi novu žensku perspektivu koju nastavlja Nada Švegović Budaj (*Julino blago*), nastavljajući »večenajevsku« koloristički bogatu i proporcionalno pomaknutu tradiciju. Ana Matina (*Iza žice*) stvarajući isključivo prstima, prema vlastitom iskonskom instinktu, uz Dragu Juraka, predstavlja rubno područje naivne i autsajderske umjetnosti. Umjetnosti utemeljene na izvornom doživljaju svijeta, nesvjesnom, gotovo automatskom stvaranju ponekad kao posljedica suočavanja s unutrašnjim nemirima, propitivanjima, strepnjama i strahovima – što jasno očitavamo u fantazmopolisima Drage Juraka (*Zlatni grad*).

Kiparski opusi naivne umjetnosti javljaju se od sredine 20. stoljeća i najčešće su zabilježeni u drvu kao najdostupnijem materijalu za obradu. Tematikom se nastavljajući na slikare kipari će nastojati ostaviti sliku o sebi, o svom životu, o svemu što ga okružuje. Stoga ne čudi da u mnogim djelima prepoznajemo (auto)portrete kroz jasnu tipizaciju i prepoznatljive crte lica. Figure su izražajne jasne, realistične, ponekad oštih i britkih rezova (Mijo Kuzman; Mato Generalić), ponekad zaobljenih uglačanih formi (Dragica Belković) s tek ponekom naznakom dekoriranja (Bara Mustafa), dok neke odlikuje potpuni izostanak naracije, bezuvjetna usredotočenost na ljudski lik ističući u stilizacijama i apstrahiranjima drugačiji pristup materijalu (Krešimir Trumbetaš). Izrastajući iz zemlje i od zemlje drvo još jednom potvrđuje međusobnu uvjetovanost i prepletenost svega što postoji. Staklo i drvo. Slika i skulptura. Kontinent i primorje. Zemlja i more. Upravo u tim sličnim raznolikostima i raznolikim sličnostima leži bogatstvo naive i života s kojim je neraskidivo povezana.

Helena Kušenić

POMORSKI MUZEJ OREBIĆ

